

LUDWIK SAWICKI (1893—1972)

Profesor Ludwik Sawicki w rozmowach kierował się zawsze ku tematom naukowym, o sprawach osobistych, własnych i cudzych mówił niewiele i z powściągliwością. Badania naukowe w zakresie archeologii i geologii czwartorzędu były jego życiową pasją. Dążył na swój sposób do doskonałości w zakresie tych badań, dlatego pozostanie w pamięci współpracowników i kolegów jako człowiek wymagający — najwięcej od siebie, ale także od innych. Stąd też dyskusje, w których uczestniczył, były dyskusjami ostrymi, obfitującymi w sypięcia i kontrowersje.

W naszej pamięci i literaturze naukowej zapisał się Profesor jako badacz wydm i lessów, a generalnie — problemów stratygrafii geologicznej i archeologicznej czwartorzędu. Wokół tej problematyki skupiają się najważniejsze. Jego prace okresów międzywojennego i powojennego. Były one cennym etapem poznania czwartorzędu, a to, co wniosły do tego poznania zasługuje na omówienie.

Aby zrozumieć znaczenie badań i opracowań Profesora dla rozwoju wiedzy o plejstocenie Polski, trzeba zdać sobie sprawę ze stanu tej wiedzy w czasie, gdy przystępował On do pracy. Główne zręby stratygrafii czwartorzędu, ilość i kolejność zlodowaceń opierały się wówczas na schemacie alpejskim Pencka-Brucknera, uzupełnionym wyznaczonymi w oparciu o kryteria morfologiczne zasięgami zlodowaceń skandynawskich w środkowej Europie, schematem Soergela stratygrafii lessów i ich synchronizacji z zasięgami poszczególnych łańcuchów moren czołowych. Podział interglacjałów w oparciu o metody paleontologiczne był dopiero w zarodku, rozwinał się w czasie życia i pracy Profesora. W archeologii plejstocenu panował niepodzielnie schemat G. de Mortilleta uzupełniony przez H. Breuila. To były podstawy, z których wyrosły poglądy Ludwika Sawickiego.

Obeznany z techniką prowadzenia wykopalisk archeologicznych, wy-

magającą zmudnych, drobiazgowych obserwacji budowy odkrywanych obiektów i stratygrafii, Ludwik S a w i c k i przeniósł i do perfekcji doprowadził tę technikę w badaniach osadów plejstocenijskich, zarówno na stanowiskach archeologicznych, jak i w odkrywkach geologicznych. Drobiazgową dokumentacja w postaci rysunków i opisów najlepiej jest zaprezentowana w Jego publikacjach o lessie Zwierzyńca w Krakowie (1952), i profilu Góry Puławskiej (1954), ale widoczna jest już w pierwszej publikacji o stratygrafii lessów w Polsce (1932). Dokumentacja ta doprowadziła już w okresie międzywojennym do ujawnienia w lessach struktur peryglacialnych, których badanie właśnie pod wpływem i przy udziale Profesora rozwinęło się tak bujnie w okresie powojennym w Polsce i w krajach sąsiednich. Wprowadzenie tej nowej metody obserwacji i dokumentacji uważam za największe osiągnięcie naukowe Ludwika S a w i c k i e g o. W swojej działalności badawczej zawsze wyżej cenił odkrywanie nowych faktów i ich opis niż budowanie teorii lub syntezy. W obserwowaniu i dokumentacji faktów był prawdziwym mistrzem.

Poglądy Ludwika S a w i c k i e g o w sprawie synchronizacji lessów Polski południowej (i nowogrodzkich) z zasięgami poszczególnych zlodowaceń nie zyskały zwolenników wśród geologów i archeologów, zwłaszcza jego pogląd o synchroniczności obu młodszych lessów małopolskich ze stadiami zlodowacenia środkowopolskiego. Ostatnio jednak S. Z. R ó ż y c k i bardzo słusznie podkreślił zasługę Profesora w dopatrywaniu się starszeństwa tych lessów w stosunku do fazy glacialnej ostatniego okresu zimnego (Würm).

Drugim problemem czwartorzędu, któremu Ludwik S a w i c k i poświęcił wiele uwagi i stał się jego cenionym znawcą, była chronologia wydym śródlądowych. W czasie, gdy zaczynał On badania tego problemu, panował powszechnie pogląd o holocenijskim wieku wydym. Obok S. K r u k o w s k i e g o właśnie L. S a w i c k i przeciwstawił się tym poglądom, uznając śródlądowe wydmy Polski za formy powstałe w górnym plejstocenie. Część tych poglądów wynikała ze znajomości źródeł archeologicznych i ich rozmieszczenia w profilach wydym nad Świdrem (1923), część zaś z rozważań wzajemnego stosunku wydym do tarasów Wisły na odcinku podwarszawskim (1930). Niestety Profesor nie wierzył w możliwość odkrycia w wydymach, nie naruszonych deflacją zespołów źródeł archeologicznych, stąd Jego niechęć do prowadzenia archeologicznych badań wykopaliskowych na wydymach i brak zaufania do odkrywanych w okresie powojennym układów stratygraficznych wydym.

Inną stroną działalności Ludwika S a w i c k i e g o jest jego działalność jako archeologa. Rozróżnienie na dwa kierunki działalności naukowej tego badacza jest sztuczne, albowiem zawsze próbował je łączyć, tak w procesie badań terenowych, jak również w opracowaniach naukowych. Wystarczy przejrzeć Jego publikacje, które ogłaszał zarówno w wydawnictwach archeologicznych, jak i geologicznych, aby przekonać się, że tak było istotnie. W badaniach terenowych i kameralnych dawał zawsze priorytet problemom stratygraficznym, traktując zespoły źródeł archeologicznych, jak skamieniałości przewodnie.

Przez wiele lat praca Ludwika S a w i c k i e g o o materiałach paleolitycznych z obszaru Związku Radzieckiego (1928) była jedyną, która zbliżała polskiego i zagranicznego czytelnika do zagadnień prehistorii tego olbrzymiego kraju. Monografia przemysłu świderskiego opracowana przez Profesora jest drugą pracą powszechnie znaną i cytowaną w literaturze polskiej i zagranicznej (1936). Legła ona w pewnym sensie u podstaw roz-

woju obecnej wiedzy o późnoplejstocenijskiej prahistorii naszego kraju, choć — jak to zwykle bywa — w zmienionej postaci. Bardzo cenne są monografie stanowisk archeologicznych na Wawelu (1955) i w Małym Antoniowie (1960), jako rzadki w naszej literaturze, ale najważniejszy rodzaj publikacji źródłowych. Może jednak najcenniejszą dla archeologii jest monografia o stratygrafii Góry Puławskiej (1954), której publikacja ujawniła fakty, pozwalające wreszcie zrozumieć to stanowisko orygniackie w nawiązaniu do przemian klimatycznych górnego plejstocenu.

Wprowadzenie przez Ludwika Sawickiego do obserwacji i dokumentacji geologicznych techniki badań archeologicznych było zapładniające dla badań geologicznych. Wykorzystanie jego wiedzy o zaburzeniach kryogenicznych i soliflukcji w badaniach złóż kulturowych dało ważne rezultaty, których sam początkowo nie doceniał. Obecnie zjawiska te wyjaśniają wiele kwestii dotyczących stanu zachowania źródeł archeologicznych i zagadkowych do niedawna mieszanin kulturowych.

Trzeba podkreślić wysiłki Ludwika Sawickiego w dziedzinie organizowania i uczestniczenia w zespołowych, wielodyscyplinarnych badaniach czwartorzędu. Postulat badań zespołowych realizował sam, łącząc w swej pracy znajomość geologii i archeologii, był także zawsze bliski tym, którzy łączyli wysiłki swych dyscyplin z poznaniem różnych działów czwartorzędu. Ta część Jego pracy znalazła najlepszy wyraz w działalności w ramach Polskiego Towarzystwa Geologicznego, którego był aktywnym członkiem, a przez wiele lat piastował funkcję prezesa Oddziału Warszawskiego.

Szczególny szacunek budził Profesor Sawicki w ostatnich latach, kiedy postępująca choroba pozbawiała go swobody ruchów, a pomimo to z ogromną wolą i z zapałem uczestniczył we wszystkich publicznych przejawach życia naukowego, dotyczących ukochanej przez Niego najbardziej wiedzy o czwartorzędzie.

Kiedy w styczniu zegnaliśmy Profesora na cmentarzu Powązkowskim, zgromadzili się na tej smutnej uroczystości ludzie, z którymi żył i współpracował wiele lat. Były to trzy pokolenia przyjaciół, kolegów i współpracowników. Poprowadzą oni dalej, chyba z nie mniejszym zapałem dzieło, któremu tyle wysiłku i pracy poświęcił Ludwik Sawicki. I to jest zapewne najważniejsze dziedzictwo pracy Profesora i jedyna pociecha w smutnym zjawisku przemijania — a jednak trwania Człowieka.

Waldemar Chmielewski

RÉSUMÉ

Les travaux scientifiques du Professeur Ludwik Sawicki sont consacrés à la stratigraphie géologique et archéologique du Quaternaire. Le Professeur Sawicki s'engageait spécialement dans l'organisation des recherches multidisciplinaires sur cette période. Il lui même unissait la connaissance de la géologie avec celle de l'archéologie et un des problèmes principaux dont L. Sawicki s'occupait fut la stratigraphie des dunes quaternaires de la Pologne basée sur les données archéologiques.

Il avait lié toujours étroitement ses travaux géologiques avec des investigations archéologiques. Ses monographies des postes archéologiques de la Pologne (Wawel — 1955, Mały Antoniów — 1960, Góra Puławska — 1954, Świdry — 1936) et de URSS — 1928 sont de grande valeur pour la pré-histoire du Pléistocène supérieur.

Professeur Sawicki était un membre actif de la Société Géologique de Pologne. Pendant plusieurs années il avait exercé la fonction de Président de la Section de la Société à Varsovie.

W. Chmielewski

traduit par M. Langie